

1950 SİDE KAZISINA DAİR KISA RAPOR

Prof. ARIF MÜFİD MANSEL

Antalya bölgesinde Side-Eski Antalya harabelerinde 1947 senesinden beri yapılan kazılara bu sene de 18 Eylül'den 31 Ekim'e kadar devam edilmiştir. Heyet başkanlığım altında Prof. E. Bosch (epigrafist ve nümizmat), asistan Semavi Eyice ve yüksek mimar Lemi Meray'den teşekkül ediyordu. Ayrıca arkeoloji öğrencilerinden beş kişi stajyer olarak kazıya iştirak etmişlerdir.

Bu sene sağhyabildiğimiz tahsisatın azlığı yüzünden yeni sahalar açılmamış, bütün kazı faaliyeti geçen sene kazılmağa başlanmış olan peristilli büyük bina üzerinde teksif edilmiştir. Lanckoronski heyeti tarafından M harfiyle gösterilmiş olan bu bina (Les Villes de la Pamphylie et de la Pisidie I), geçen seneki hafriyat raporunun birinci maddesinde de bildirildiği gibi etrafı İon nizamında galerilerle çevrili 57.70 X 53.40 m. eb'adında büyük bir avlu ve bu avlunun doğusunda yer alan ve bütün genişlikleri ile avluya açılan üç salondan terekkep etmektedir. Avluya kuzey tarafının ortasında ve batı tarafının güney ucuna yakın bir yerde bulunan kapılardan girilmekte, avlunun ortasında belki küçük bir mabede stylobat teşkil etmiş olan, fakat geç Bizans inşaatı tarafından kısmen örtülmüş bulunan bir taş döşeme yer almakta, doğu galerisinin, bilhassa orta salonun önüne rastlayan kısmında öne doğru şeklinde bir çıkıntı teşkil ettiği ve bu tarafta İon sütunları yerine Korint sütunları kullanıldığı görülmektedir. Bütün bu kısımları, çalılıkları kesmek ve üzerlerini örten ince kum tabakasını kaldırmak suretile meydana çıkarmak güç bir iş olmamıştır. Galerinin doğusundaki salonların, bilhassa orta salonun konglomera taşından yapılmış duvarları oldukça iyi, hattâ bazı yerlerde 8-10 m kadar yükseklikte mahfuz kalmış bir durumda idi. Orta salonun içi ise duvarlardan düşmüş büyük konglomera blokları, ağırlıkları tonları bulan mermer mimarî parçalar ve denizin getirmiş olduğu kalın bir kum tabakası ile tamamen dolmuştu. Geçen sene bu salonun ancak üçte biri temizlenmiş, duvarların içinde üzerleri kemerli höcreler, bunların önünde girintili çıkıntılı, cepheleri mermer kaplı ve altta ve üstte profilli bir podium (kaide) bulunduğu, bu podium'un üzerinde zengin bir sütun mimarisinin yer aldığı tesbit edilmiş, höcrelerden bazılarının içinde yahut podium'un eteğinde, en alt enkaz tabakasında bazı önemli mermer heykeller bulunmuştu. Bunların arasında başı mevcut, zırhlı bir elbise giymiş M. s. 3 üncü asra ait bir imparator heykeli, bir heykel kaidesi, büyük bir portre başı, çıplak bir erkek heykelinin belden aşağı kısımları, iki çıplak erkek heykelinin belden yukarı kısımları, etrafına yılan sarılmış bir sopa, dört parça halinde, fakat tam olarak bulunmuş elinde

yanılan tutan bir kadın heykeli gösterilebilir. İşte gerek mimarlık, gerek heykeltıraşlık bakımından bu kadar verimli olan, fakat kazılması yerin darlığı, parçaların büyüklük ve ağırlığından dolayı büyük zorluklar gösteren bu salon bu seneki çalışmalarımızın merkezi olmuş, Tarih Kurumunun geçen sene gönderdiği dekovilin yardımı ile burası tamamen meydana çıkarılmıştır. Salon 26.45 X 15.20 m. eb'adında olup avluya bakan ve açık olan batı tarafında Korint nizamında 6 sütun ihtiva etmekte, kuzey, doğu ve güney duvarlarının önünde ise yukarıda bahsettiğimiz 1,5 m yüksekliğinde podium bulunmaktadır. Bu podium duvarlardaki höcrelerin önünde içeriye çekilmek, bunların arasında ise dışarıya taşmak suretile girintili çıkıntılı bir plân göstermekte, bu sene elde edilen mimarî parçaların açıkça gösterdiği gibi, iki katlı bir sütun mimarisi taşımakta idi. İki muhtelif boyda muhtelif cins granit ve mermerden yapılmış sütun gövdeleri, sütun başlıkları, aynı parçadan işlenmiş arşitrav-friz blokları, içerlerinde türlü dekorasyon motifleri ihtiva eden kasetli levhalar, alınlıklar ve saire bu hususu açıkça göstermektedir. Bunlara fon teşkil eden konglomera taşından yapılmış duvarlar ise tamamen mermerle kaplı idi, hattâ höcrelerin içinde vert antique, porfir ve muhtelif renkte mermer levhacıklardan opus sectile tarzında yapılmış bir kaplama mevcut olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca höcrelerin sütunlar tarafından taşınan saçaklık ve alınlıktan ibaret arşitektonik bir çerçeve ihtiva ettiği de tesbit edilmiştir. Odanın köşeleri yuvarlaktı ve buralardaki höcrelerin üzerinde istiridye kabuğu ile süslü yarım kubbeler ve bunların üzerinde "barok,, hissini uyandıran tezyinatı muhtevi büyük mermer bloklar bulunuyordu. Bu tezyinatın kağıt üzerinde tam bir terkihini vücade getirmek daha henüz mümkün olmamakla beraber onun Roma tiyatro fasadları ile (scenae frons) büyük bir benzerlik gösterdiği söylenebilir ve en yakın bir analogi olarak Milet güney agora'sının kapı fasadı zikrolunabilir (meselâ Winter, *Kunstgeschichte in Bildern*, sah. 166,6). Odanın zemini mermerle döşeli idi; tavanının ise ahşap olduğu anlaşılıyor. Fakat asıl önemli nokta hem alt, hem de üst katta, gerek höcrelerin içinde, gerek bunların arasında bir takım heykellerin durmuş olmasıdır ki bunların hemen kâffesini bulmak mümkün olmuştur. Yalnız binanın ilk önce bir zelzele ve onu takibeden bir yangın neticesinde harap olduğu anlaşıldığından ve heykellerin büyük bir kısmı, yukarıda söylediğimiz gibi, en alt enkaz tabakasında bulunduğundan bunlar kırılmış, zedelenmiş ve kısmen yanmış bir durumda bize kadar gelmiştir. Fakat gayet iyi, hattâ entakt bir halde bulunanları da olmuştur. Bu sene, ilişik listeden de anlaşılacağı gibi, 17 heykel daha bulunmuştur. Fakat bu heykellere ait büyük yahut küçük boyda yüzlerce parça dahi elde edilmiştir ki bunlar hususî işaretleri havi sandıklara yerleştirilmiş, bu suretle burada bir hayli zaman çalışması gereken restoratör-heykeltıraşın emrine hazır bir duruma getirilmiştir.

Hepsi iyi cins mermerden (belki adalar mermerinden) yapılmış olan bu heykellerin bir kısmı tabii cesametın fevkindedir, bir kısmı ise tabii büyüklüktedir; üst

katlarda durduğu anlaşılan diğer bir kısım ise bunlardan daha küçük eb'addadır. Geçen sene tam orta höcrede imparator heykelini bulduğumuz ve onun civarında giyimli bazı heykel parçalarına rastladığımız zaman buranın bütün bir imparator ailesi heykellerini ihtiva eden bir "imparator salonu,, (Kaisersaal) olduğunu zannemiştik. Fakat heybetli çıplak heykeller meydana çıktıkta ve bazı atribü'lerden bunların ilâhları tasvir ettikleri anlaşıldıkta bu zannımızın doğru olmadığı, salonda imparator heykelinin ilâh heykelleri ile çevrilmiş olduğu meydana çıkmıştır. Geçen sene bulunan heykeller arasında yılanlı baston Asklepios'a işaret etmekte, elinde yılan tutan kadın ise sağlık ilâhesi Hygieia'yı tasvir etmektedir. Heybetli çıplak torsolardan biri belki Zeus'e, diğeri ise Poseidon'a izafe olunabilir. Bu sene bulduğumuz heykellerden bir çoğunun da ilâhlara ait olduğu tesbit edilmiş, atribüleri ve kıyafetleri sayesinde bunlardan bazılarının mahiyetini tesbit etmek mümkün olmuştur. Bunlar arasında rüzgârda dalgalanan bir elbise giymiş, bir elinde hurma dalı, diğer elinde çelenk tutan Nike, boynunda arslan postunun ayakları düğülenmiş olan Herakles, dayandığı ağaç kütüğünün üzerinde oklar bulunan Apollon, yanında bir grifon bulduran Nemesis bilhassa zikre şayandır. Ayrıca kerykeion'un bir kısmını muhtevi bir Hermes kolu da bulunmuştur. İleride bütün heykeller tamir ve terkib edildiği zaman diğer bir çoklarının da mahiyetini tesbit etmek mümkün olacaktır. Ayrıca kabarık bukleli, iyi muhafaza edilmiş bir ilâh başı da bulunmuştur ki işçiliğinin inceliği ile temayüz eden bu baş antik heykeltraşlıkta önemli bir yer almağa namzed bulunmaktadır. Diğer birçok heykeller, bilhassa çıplak ilâh heykelleri üslûplarının güzelliği ve inceliği ile temayüz etmekte, bunlar Roma eseri olmakla beraber, zannımıza göre. M. ö. 5 inci ve 4 üncü asır Yunan heykellerini kopya etmektedirler. Meselâ fevkalâde bir satıh işçiliği ile temayüz eden Apollon heykeli Roma civarında Tivoli'de bulunan ve birtakım arkeologlar tarafından meşhur Yunan heykeltraşı Myron'a izafe edilen bir Apollon heykeli ile (meselâ bk. P. E. Arias, *Mirone*, sah. 24 ve levh. XIV, 54) dikkate değer bir benzerlik göstermektedir ki bu analogi yukarıdaki fikrimizi teyid eder mahiyettedir. Binaenaleyh bu heykeller grupu yalnız Side pantheon'u, Side'deki heykeltraşlık için değil, Yunan heykeltraşlığı için de büyük bir önem taşımakta ve bütün bu hususların aydınlanması için büyük bir rol oynamaya namzed bulunmaktadır.

Bu heykeller geçen sene vücade getirmiş olduğumuz müzeye nakledilmiş, yalnız güney-doğu köşe höcrelerinde *in situ* olarak hemen hemen entakt bir halde bulunmuş olan 2 m yüksekliğindeki Nemesis heykeli, yerinden oynatılması, vasaitsizlik yüzünden, tehlikeli görüldüğünden, bulunduğu yerde bırakılmıştır. İki tarafındaki sütunları ve iyi bir durumda olan alt podium'u ile bu höcre, içindeki heykelle birlikte, Side'nin en dikkate değer bir köşesi haline gelmiştir.

Geçen kış surun dışında Halim Can'ın tarlasında bulunmuş olan mermer lâhid tamamen kazılarak meydana çıkarılmış ve müzeye nakledilmiştir. Lâhidin kapağı bir yatak şeklinde olup üzerinde uzanmış bir erkek figürü ihtiva etmekte, teknenin üzerinde ise sarhoş bir halde dans eden, yahut bir Dionysos hermes'i önünde keçi kurban eden Eros'lar tasvir edilmiş bulunmaktadır. Yalnız arka uzun tarafında anti-tetik iki grifon tasviri vardır. Bu lâhid şekli ve üslubundan dolayı bir Anadolu eseri olmayıp M. s. 2 nci asra ait bir Attika eseridir ve Yunanistandan buraya getirilmiştir. Bu lâhid Pamfilya ile Yunanistan arasındaki kültür ve ticaret münasebetlerini tebarüz ettirmesi bakımından da hususî bir ehemmiyet taşımaktadır.